

دمديني محتسب

تصنيف:

الحاج مولوي احمد سعيد

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين وعلى آله واصحابه
اجمعين

أَمَّا بَعْدُ: فِي هَذَا الْكِتَابِ نَسَعَى إِلَى تَسْلِيْطِ الضَّوْءِ عَلَى تَارِيخِ الْإِحْتِسَابِ، وَأَهْمِيَّتِهِ فِي الْحَيَاةِ الدِّيْنِيَّةِ
وَالْمُجْتَمَعِيَّةِ. وَإِنَّ النَّبِيَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "مَنْ أَمَرَ بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَى عَنِ الْمُنْكَرِ، فَهُوَ
الْمُحْتَسَبُ." نَرْجُو مِنَ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ هَذَا الْعَمَلُ خَالِصًا لِرُؤْيَا الْكَرِيمِ، وَأَنْ يَكُونَ سَبَبًا لِإِرْشَادِ
الْمُسْلِمِينَ إِلَى الطَّرِيقِ الْمُسْتَقِيمِ.

وَاللَّهُ وَلِيُّ التَّوْفِيقِ.

احتساب څه شی ده؟

احتساب (احتساب) یو اسلامي مفهوم دی چې په لغوي ډول، معنی "محاسبه کول" یا "حساب اخیستل"
لري.

په اسلامي اصطلاح کې، احتساب - اړخه معروږه ویني چې له لیکونکو، بریدونکو، چې هدف یې د
ټولني اصلاح او د شریعت تطبیق دی. دا مفهوم په اسلام کې د یوې ټولنیزې مسؤلیت په توګه ګڼل
کيږي چې د هر مسلمان لپاره واجب دی.

په ساده اصطلاح کې، احتساب د نېکۍ امر کول او د بدۍ څخه منع کول دي.

دا د یوه فرد یا یوې ادارې له لارې ترسره کېدای شي چې په خلکو کې د شریعت اطاعت زیات کړي
او هغوی ته یادونه وکړي چې د الهي احکامو مطابق ژوند وکړي.

احتساب معمولاً د یو ځانګړي واک لرونکي شخص یا دولتي ادارې له لوري ترسره کيږي چې د
شریعت تطبیق او د بدیو مخنیوي لپاره کار کوي.

په اسلامي تاریخ کې د خلافت نظام او د قضاوت ادارې دا احتساب مسؤلیتونه پر مخ بېولي دي.

احتساب له څه وخته پیل شو؟

احتساب یا د نېکۍ امر او له بدۍ څخه د منع کولو مفهوم د اسلام له پیل څخه موجود دی، او دا د اسلام له بنسټیزو تعلیماتو څخه گڼل کېږي.

د احتساب مفهوم د قرآن کریم او د حضرت محمد (صلی الله علیه وسلم) په احادیثو کې په واضحه توگه ذکر شوی دی.

د احتساب عملي بڼه د اسلام له لومړیو ورځو څخه پیل شوه، کله چې حضرت محمد (ص) خپل اصحابو ته د نېکۍ امر کاوه او له بدیو یې منع کول.

دا په مدینه منوره کې د اسلامي دولت د جوړیدو پر مهال رسمي بڼه ترلاسه کړه.

په مدینه کې، حضرت محمد (ص) نه یوازې د نبوت دنده ترسره کوله، بلکې د ټولني مشر او قاضي هم وو، او د احتساب مسؤلیتونه یې په عملي ډول ترسره کول.

احتساب د ابوبکر صدیق (رض) په خلافت کې!

د حضرت ابو بکر صدیق (رض) په خلافت کې د احتساب لپاره ځانگړي افراد او ادارې د یوې مشخصې ادارې په توگه لکه د حضرت عمر فاروق (رض) په دوره کې نه وو جوړ شوي، خو د حضرت ابو بکر (رض) په وخت کې د احتساب چارې په جدي توگه ترسره کېدې.

په دې دوره کې، احتساب د خلیفه په توگه خپله د حضرت ابو بکر (رض) له خوا او د هغه نږدې ملگرو له خوا ترسره کېده. ځینې هغه ملگري چې د احتساب په چارو کې د حضرت ابو بکر (رض) مرسته کول، په لاندې ډول یادېږي:

حضرت عمر بن الخطاب (رض)

حضرت عمر (رض) د حضرت ابو بکر (رض) نږدې ملگري او د هغه د خلافت په موده کې مهم مشاور و. هغه د احتساب په چارو کې ځانگړې ونډه درلوده او د خلکو له کړنو څارنه یې کوله. حضرت عمر (رض) د حضرت ابو بکر (رض) په وخت کې د عدل او انصاف په پلي کولو کې مرسته کوله، او وروسته یې په خپله د خلافت په دوره کې د احتساب لپاره یوه ځانگړې اداره جوړه کړه.

حضرت علی بن ابی طالب (رض)

حضرت علی (رض) هم د حضرت ابو بکر (رض) د نږدې ملگرو څخه و، او د احتساب په چارو کې یې مرسته کوله. هغه د اسلامي احکامو او اصولو په پلي کولو کې خورا جدي و او د خلکو له عملونو څخه یې څارنه کوله ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې دوی د شریعت له مخې حرکت کوي.

حضرت عثمان بن عفان (رض)

حضرت عثمان (رض) هم د حضرت ابو بکر (رض) په وخت کې د احتساب په چارو کې ونډه لرله. هغه د حضرت ابو بکر (رض) نږدې ملگری و او په اداري او حکومتي چارو کې یې مرسته کوله، په ځانګړې توګه د عدل او انصاف په پلي کولو کې.

حضرت زید بن ثابت (رض)

حضرت زید بن ثابت (رض) د حضرت ابو بکر (رض) په خلافت کې یو له هغو کسانو څخه و چې په حکومتي چارو کې یې مرسته کوله. هغه د عدل او احتساب په چارو کې ګډون درلود او د حکومتي چارو اداره کول او له خلکو سره انصاف کول یې دنده وه.

حضرت عبد الرحمن بن عوف (رض)

حضرت عبد الرحمن بن عوف (رض) هم د حضرت ابو بکر (رض) په خلافت کې د نږدې مشاورانو له ډلې څخه و. هغه به د خلکو په چارو کې له حضرت ابو بکر (رض) سره مرسته کوله او د عدل او احتساب د چارو په سمبالولو کې یې ونډه درلوده.

حضرت ابو عبیده بن جراح (رض) د حضرت ابو بکر (رض) یو نږدې او باوري ملگری و، او په حکومتي چارو کې یې مرسته کوله. هغه به د خلکو له کړنو څخه څارنه کوله او د شریعت د پلي کولو لپاره به یې کار کاوه.

په عمومي توګه، د حضرت ابو بکر (رض) په خلافت کې د احتساب لپاره ځانګړي افراد په رسمي توګه د یوې ادارې په بڼه نه وو، خو هغه نږدې ملګري چې په اسلامي اصولو او عدل کې جدي و، د احتساب په چارو کې مرسته کوله. دا دوره د اسلام د لومړنیو ورځو وه، او د خلافت د جوړښت او د حکومتي چارو اداره کول په تدریجي ډول پرمختګ کاوه، چې وروسته په خلافت کې رسمي ادارې او د احتساب لپاره ځانګړي چارواکي ټاکل شول.

د احتساب رسمي اداره څه وخت جوړه شوه؟

د حضرت عمر بن الخطاب (رض) د خلافت په دوره کې د احتساب لپاره رسمي کارکوونکي، چې د "محتسب" په نوم یادېدل، ټاکل شوي وو ترڅو د اسلامي شریعت له مخې د بازارونو، تجارتي چارو، او ټولنیزو اخلاقو څارنه وکړي.

د حضرت عمر بن الخطاب (رض) د خلافت په اړه، چې د احتساب لپاره یې رسمي افراد او ادارې ګمارلي وې، په بیلابیلو اسلامي تاریخ او فقه کتابونو کې یادونه شوې ده. دلته د څو مهمو کتابونو او حوالو یادونه کوم چې په هغه کې د حضرت عمر (رض) د احتساب د نظام په اړه معلومات موجود دي:

په دې کتاب کې د حضرت عمر (رض) د خلافت په وخت کې د احتساب لپاره د ځانګړو ادارو او افرادو ټاکل کېدو یادونه شوې ده. بلاذري په خپله کتاب کې لیکي:

كان عمر بن الخطاب يخرج إلى الأسواق بنفسه ويرى الناس، وينهى عن المنكر ويأمر بالمعروف، وعين محتسبين في الأسواق ليقوموا بنفس المهمة.

"الفتوح" - د بلاذري

په دې عبارت کې ويل شوي چې حضرت عمر (رض) به په خپله بازارونو ته تللو، خلک به يې څارل، له بدو عملونو څخه به يې منع کول او د نېکو عملونو امر به يې کاوه. هغه د بازارونو لپاره محتسبين يا ځانگړي څارونکي گمارلي وو، چې دغه دنده يې ترسره کوله.

طبري، چې يو له ستر اسلامي تاريخپوهانو څخه دی، د خپل "تاريخ الأمم والملوك" (تاريخ طبري) په کتاب کې د حضرت عمر (رض) د احتساب د نظام په اړه معلومات ورکړي دي. طبري ليکي:

وَلَمَّا وَلى عُمَرُ بِنُ الْخَطَّابِ الْخِلاَفَةَ، جَعَلَ عَلَى السُّوقِ مُحْتَسِبِينَ يَرِاقِبُونَ التُّجَّارَ، وَيَحْسِبُونَ عَلَى الْمَظَالِمِ.
(تاريخ الطبري، ج 4، ص 162)

په دې حواله کې راغلي چې کله حضرت عمر (رض) د خلافت دنده په غاړه واخيسته، هغه په بازارونو کې محتسبين گمارلي وو چې د سوداگرو څارنه وکړي او د ظلمونو په وړاندې احتساب وکړي.

د امام مالک په "الموطأ" کې هم د حضرت عمر (رض) د احتساب د نظام يادونه شوي ده، په ځانگړي توگه د هغه د بازار څارنې او د سوداگرو په وړاندې د احتساب اړوند. امام مالک په خپل کتاب کې داسې ليکي:

كان عمر بن الخطاب إذا وجد في السوق بائعًا يغش، أخذته بيده، وقام بتوجيه الناس نحو العدل في التجارة، وجعل رجالاً في الأسواق لمراقبة التجارة.
(الموطأ، كتاب البيوع، باب ماجاء في الأسواق)

په دې عبارت کې راغلي چې حضرت عمر (رض) به که په بازار کې کوم داسې پلورونکی ليدلی وای چې دروغ وايي يا فريب کوي، نو هغه به يې نيولی او خلکو ته به يې د سوداگري د عدالت لارښوونه کوله. هغه په بازارونو کې ځانگړي خلک ټاکلي وو چې د سوداگري څارنه وکړي.

د ابو يوسف "کتاب الخراج" د ماليې او حکومتولۍ په اړه يو مهم فقه کتاب دی چې پکې د حضرت عمر (رض) د احتساب د نظام يادونه هم شوې ده. په دې کتاب کې راغلي:

< "وَكَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ يَجْعَلُ فِي كُلِّ سُوقٍ مُحْتَسِبًا، وَيُشْرِفُ عَلَى الْمَعَامِلَاتِ، وَيَمْنَعُ الْغِشَّ وَالْخَدِيعَةَ."
(کتاب الخراج، ص 45)

په دې عبارت کې ويل شوي چې حضرت عمر (رض) به په هر بازار کې محتسب ټاکلی و، او د معاملو څارنه به يې کوله او د درغلي او فريب مخنيوی به يې کاوه.

ابو عبید القاسم بن سلام په خپل کتاب "کتاب الأموال" کې د حضرت عمر (رض) د مالي نظام او احتساب د نظام په اړه خبرې کړې دي. په دې کتاب کې راغلي:

إن عمر بن الخطاب كان يمر بالأسواق بنفسه، وقد عين رجالاً من أصحابه لمراقبة الأسواق ومنع الغش والتدليس.

(کتاب الأموال، ص 234)

په دې عبارت کې ذکر شوي چې حضرت عمر (رض) به په خپله بازارونو ته تللو، او د خپلو ملګرو څخه یې کسان ټاکلي وو چې د بازارونو څارنه وکړي او د درغلی او فریب مخنیوی وکړي.

د ابن هشام په "السيرة النبوية" کې هم د حضرت عمر (رض) د خلافت په وخت کې د احتساب نظام یادونه شوې ده. په دې کتاب کې د حضرت عمر (رض) په اړه راغلي:

ولما تولى عمر بن الخطاب الخلافة، اهتم بالأسواق وعين محتسبين ليضمنوا العدل بين الناس.
(السيرة النبوية، ج 2، ص 375)

دا حواله څرګندوي چې کله حضرت عمر (رض) خليفه شو، هغه د بازارونو په څارنه کې دلچسپي وښودله او د عدالت د يقيني کولو لپاره یې محتسبين وګمارل.

ابن تیمیه، په خپل کتاب "کتاب الحسبة" کې، د اسلامي حکومتولۍ په نظام کې د احتساب پر موضوع تفصیل ورکړی دی. په دې کتاب کې یې د حضرت عمر (رض) د احتساب د نظام په اړه داسې ذکر کړی دی:

وكان عمر بن الخطاب يجعل على الأسواق محتسبين يأمرهم بالمعروف وينهون عن المنكر.
(کتاب الحسبة، ص 98)

په دې عبارت کې ویل شوي چې حضرت عمر (رض) به په بازارونو کې محتسبين ټاکل چې خلک د نېکو کارونو امر وکړي او له بدو څخه یې منع کړي.

د ابن قدامه په "المغني" کتاب کې د حضرت عمر (رض) د خلافت په وخت کې د احتساب د نظام په اړه تفصیلي ذکر موجود دی. په دې کتاب کې راغلي:

كان عمر بن الخطاب يقيم الحسبة بنفسه ويعين لها رجالاً، وكان يخرج إلى الأسواق ويأمر بالمعروف وينهى عن المنكر.
(المغني، ج 3، ص 520)

دا حواله روښانه کوي چې حضرت عمر (رض) به په خپله د احتساب چارې ترسره کولې او د دې لپاره به یې خلک ټاکل.

الموردی په خپل کتاب "الأحكام السلطانية" کې د اسلامي حکومتولۍ او د خلافت د نظام په اړه بحث کړی دی. په دې کتاب کې یې د حضرت عمر (رض) د احتساب د نظام یادونه کړې ده:

وكان عمر بن الخطاب يجعل المحتسبين في الأسواق لضمان العدل ومنع الظلم والغش.
(الأحكام السلطانية، ص 217)

په دې حواله کې راغلي چې حضرت عمر (رض) به محتسبين په بازارونو کې گمارل چې عدالت يقيني کړي او ظلم او فريب مخنيوی وکړي.

په دې کتابونو کې، د حضرت عمر (رض) د خلافت په وخت کې د احتساب د نظام په اړه مستند معلومات موجود دي، او دا په ډاگه کوي چې حضرت عمر (رض) د اسلامي شريعت تطبيق او د ټولنيز عدالت لپاره ځانگړي افراد او ادارې گمارلي وو. دا کتابونه د اسلامي حکومتولۍ او د عدل او انصاف د اصولو په تطبيق کې د حضرت عمر (رض) جدېت څرگندوي.

د حضرت عمر (رض) په خلافت کې رسمي محتسبين څوک وو؟

سعيد بن يزيد
شرح بيل بن حسنة
عبد الله بن مسعود
أبي عبيدة بن الجراح
عمرو ابن العاص
عبدالله بن العباس
رضوان الله تعالى عليهم

د مديني منوري محتسب

د حضرت عمر بن الخطاب (رض) د خلافت په دوره کې د مديني منوري د بازار محتسب په توگه د سعيد بن يزيد (رض) ټاکل کېدل د اسلامي تاريخ په منابعو کې ياد شوي دي.

الطبقات الكبرى لابن سعد:

ذكر أن سعيد بن يزيد بن أخت النمر كان محتسباً على سوق المدينة في زمن عمر بن الخطاب"
(الطبقات الكبرى، جزء 5، صفحة 188)

تاريخ المدينة المنورة لابن شبة:

وولى عمر بن الخطاب سعيد بن يزيد بن أخت النمر على سوق المدينة يحسب الناس

(تاريخ المدينة المنورة، جزء 2، صفحة 717).

حضرت عبدالله بن عباس (رض) د حضرت عمر بن الخطاب (رض) له نږدې همکارانو څخه و او د احتساب په چارو کې یې د هغه مرسته کوله. هغه به د خلکو د اخلاقو او تجارتي چارو څارنه کوله ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې ټولنه د اسلامي اصولو او شریعت سره سم ژوند کوي.

الطبقات الكبرى لابن سعد

كان عبد الله بن عباس يحتسب في الأسواق، ويأمر الناس بالمعروف وينهاهم عن المنكر، وكان من أعوان عمر بن الخطاب. (الطبقات الكبرى، جزء 2، صفحة 366).

عبد الله بن عباس كان من المحتسبين في عهد عمر بن الخطاب، يراقب الناس في الأسواق ويدعوهم إلى الالتزام بالشرعية الإسلامية. (سير أعلام النبلاء للذهبي، جزء 3، صفحة 331).

د دمشق محتسب

د حضرت عمر بن الخطاب (رض) د خلافت په دوره کې د شام په سيمه کې د احتساب دنده د شرحبيل بن حسنة (رض) له خوا ترسره کېده، او هغه به د بازارونو او د خلکو له عملونو څارنه کوله ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې هر څه د اسلامي شریعت له مخې ترسره کېږي.

تاريخ الطبري (تاريخ الأمم والملوك): "فكان عمر بن الخطاب قد ولى شرحبيل بن حسنة على السوق بدمشق ليحسب الناس ويتفقد أمورهم وفق الشريعة الإسلامية." (تاريخ الطبري، جزء 4، صفحة 295). سير أعلام النبلاء للذهبي: "كان شرحبيل بن حسنة من ولاية السوق في دمشق في عهد عمر بن الخطاب، وكان يقوم بالاحتساب على الناس." (سير أعلام النبلاء، جزء 2، صفحة 487).

دکوفي محتسب

د حضرت عمر بن الخطاب (رض) د خلافت په دوره کې عبدالله بن مسعود (رض) د کوفي د احتساب دنده ترسره کوله. هغه به د خلکو د اخلاقو او تجارتي معاملو څارنه کوله او ډاډ به یې ترلاسه کاوه چې ټولنه د اسلامي اصولو سره سم ژوند کوي.

وَلَّى عمر بن الخطاب عبد الله بن مسعود على السوق بالكوفة ليحسب الناس ويتفقد أمورهم. (تاريخ دمشق، جزء 33، صفحة 248).

وكان عبد الله بن مسعود بالكوفة يحتسب على الناس ويأمرهم بالمعروف وينهاهم عن المنكر.

(الطبقات الكبرى، جزء 3، صفحة 156)

دشام محتسب

حضرت ابو عبيده بن الجراح (رض) د حضرت عمر بن الخطاب (رض) له نردي يارانو څخه و او د شام د گورنر په توگه ټاكل شوى و. هغه د دي ترڅنگ د احتساب چاري هم ترسره كولي، او د خلكو د چارو څارنه به يې كوله ترڅو ډاډ ترلاسه كړي چې ټولنه د اسلامي اصولو سره سم ژوند كوي.

الطبرى (تاريخ الأمم والملوك):

فكان أبو عبيدة بن الجراح والياً على الشام، وكان أيضاً يقوم بمهمة الاحتساب، يتفقد الأسواق وينظر في معاملات الناس.

(تاريخ الطبرى، جزء 4، صفحة 196).

كان أبو عبيدة بن الجراح محتسباً في الشام، يعسّ الأسواق ويتفقد أمور الناس. " (سير أعلام النبلاء، جزء 1، صفحة 10).

دمصر محتسب

حضرت عمرو بن العاص (رض) د حضرت عمر بن الخطاب (رض) له خوا په مصر كې د والي په توگه ټاكل شوى و، او د احتساب په چارو كې يې هم ونډه لرله. هغه به په مصر كې د بازارونو او سوداگريزو چارو څارنه كوله او ډاډ به يې ترلاسه كاوه چې هر څه د اسلامي شريعت او عدل سره سم ترسره كېږي.

تاريخ الطبرى (تاريخ الأمم والملوك)

وولّى عمر بن الخطاب عمرو بن العاص على مصر، وكان يحتسب فيها ويأمر بالمعروف وينهى عن المنكر. " (تاريخ الطبرى، جزء 4، صفحة 230).

الطبقات الكبرى لابن سعد:

عمرو بن العاص كان والياً على مصر في عهد عمر بن الخطاب، وكان يتفقد الأسواق ويحاسب الناس على معاملات البيع والشراء. " (الطبقات الكبرى، جزء 4، صفحة 256).

دحضرت عثمان (رض) په خلافت كې احتساب!

د حضرت عثمان بن عفان (رض) د خلافت په دوره کې هم د احتساب اداره موجوده وه او د احتساب لپاره ځانگړي کارکوونکي ټاکل شوي وو. دا افراد د بازارونو، تجارتي چارو، او ټولنيزو اخلاقو څارنه کوله، او ډاډ يې ترلاسه کاوه چې ټولنه د اسلامي اصولو سره سم ژوند کوي. د حضرت عثمان (رض) په وخت کې د احتساب لپاره ځينې گمارل شوي کارکوونکي په لاندې ډول دي:

عبدالله بن عمر (رض)

عبدالله بن عمر (رض) د حضرت عثمان (رض) په وخت کې د احتساب لپاره ټاکل شوی و. هغه به د بازارونو څارنه کوله او ډاډ به يې ترلاسه کاوه چې سوداگري د اسلامي اصولو سره سم ترسره کېږي.

ابو عبيد القاسم بن سلام په خپل کتاب "الأموال" کې د عبدالله بن عمر (رض) د دندې په اړه ذکر کړی دی:

وكان عبد الله بن عمر على السوق زمن عثمان بن عفان.

(کتاب الأموال، ص 309)

سعید بن یزید بن أخطب النمري (رض) هم د حضرت عثمان (رض) په وخت کې د احتساب لپاره گمارل شوی و. هغه به په بازارونو کې د تجارتي معاملو څارنه کوله او د سود او فريب مخنيوی به يې کاوه.

ابن سعد په خپل کتاب "الطبقات الكبرى" کې د سعید بن یزید د دندې په اړه داسې ذکر کوي:

سعید بن یزید کان محتسباً على سوق المدينة في عهد عثمان.

(الطبقات الكبرى، ج 3، ص 214)

المسور بن مخرمة (رض) هم د حضرت عثمان (رض) په خلافت کې د بازار محتسب ټاکل شوی و. هغه به د بازارونو او تجارتي معاملو څارنه کوله ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې سوداگري د اسلامي شريعت له مخې ترسره کېږي.

الموردی په خپل کتاب "الأحكام السلطانية" کې د المسور بن مخرمة (رض) په اړه ذکر کړی دی:

وكان المسور بن مخرمة محتسباً على سوق المدينة في عهد عثمان.

(الأحكام السلطانية، ص 245)

عثمان بن حنيف (رض) هم د حضرت عثمان (رض) په خلافت کې د احتساب لپاره کارکونکی و. هغه به د مدینې منورې په بازارونو کې د معاملاتو څارنه کوله او د عادلانه سوداګرۍ لپاره به یې کار کاوه.

طبري په خپل کتاب "تاريخ الأمم والملوك" کې د عثمان بن حنيف (رض) په اړه معلومات ورکړي دي:

ولما كان عثمان بن عفان خليفة، عين عثمان بن حنيف على السوق ليقوم بالحسبة.

(تاريخ الطبري، ج 5، ص 170)

زياد بن ليبيد (رض) د حضرت عثمان (رض) په دوره کې د احتساب لپاره ټاکل شوی و، او هغه به د بازارونو او سوداګريزو معاملو څارنه کوله، ترڅو ډاډ ترلاسه کړي چې ټولنه د اسلامي اصولو سره سم تجارت کوي.

ابن كثير په خپل کتاب "البدایة والنهایة" کې زياد بن ليبيد (رض) د محتسب په توګه ذکر کړی دی:

وقد كان عثمان بن عفان يولي على الأسواق زياد بن ليبيد ليحسن مراقبة المبيعات والمشتريات.

(البدایة والنهایة، ج 7، ص 153)

المغيرة بن شعبة (رض) هم د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوره کې د احتساب دنده ترسره کوله. هغه به په بازارونو کې د اسلامي اخلاقو او عدالت رعايت کولو لپاره څارنه کوله.

البلاذري په خپل کتاب "فتوح البلدان" کې د المغيرة بن شعبة (رض) د دندې په اړه معلومات ورکړي دي:

المغيرة بن شعبة كان يتولى الحسبة في عهد عثمان بن عفان، ويشرف على الأسواق في الكوفة.

(فتوح البلدان، ص 222)

ابو موسى الأشعري (رض) د حضرت عثمان (رض) په دوره کې د احتساب لپاره گمارل شوی و. هغه به د بازارونو د معاملو څارنه کوله او ډاډ به یې تر لاسه کاوه چې په تجارتي چارو کې هېڅ ډول ظلم یا درغلی شتون ونه لري.

الذهبي په خپل کتاب "سير اعلام النبلاء" کې ابو موسى الأشعري (رض) د محتسب په توگه یاد کړی دی:

أبو موسى الأشعري كان من رجال الحسبة في عهد عثمان بن عفان، وكان يعمل على تنفيذ الأحكام الشرعية في الأسواق.
(سير اعلام النبلاء، ج 2، ص 300)

فائده:

د حضرت عثمان (رض) په خلافت کې هم د احتساب اداره فعاله وه او د اسلامي شريعت تطبيق او د بازارونو څارنه یې کوله. حضرت عثمان (رض) ځانگړي افراد ټاکلي وو چې د سوداگريزو چارو څارنه وکړي او د اسلامي اصولو سره سم د بازارونو د عدالت تامین يقيني کړي. د دغو افرادو ټاکنه د اسلامي حکومتدارۍ د یوې مهمې برخې په توگه یاد شوي دي.

د حضرت علي (رض) په خلافت کې د احتساب دنده!

د حضرت علي بن ابی طالب (رض) د خلافت په دوره کې هم د احتساب لپاره ځانگړي کارکوونکي (محتسبين) ټاکل شوي وو، ترڅو د اسلامي شريعت د تطبيق او د ټولنيز عدالت ساتلو لپاره کار وکړي. دلته د حضرت علي (رض) په خلافت کې د احتساب لپاره ځینې مهم افراد ذکر شوي دي:

شرحبیل بن حسنة د حضرت علي (رض) په خلافت کې د احتساب دنده ترسره کوله. هغه به د بازارونو او تجارتي چارو څارنه کوله ترڅو ډاډ تر لاسه کړي چې ټولې سوداگريزې معاملو د اسلامي شريعت سره سم ترسره کېږي.

ابن عبد البر په خپل کتاب "الإستذکار" کې د شرحبیل بن حسنة (رض) د دندې په اړه ذکر کړی دی:

كان شرحبيل بن حسنة محتسباً في عهد علي بن أبي طالب.
(الإستذکار، ج 3، ص 150)

عبيدالله بن عباس د حضرت علي (رض) د خلافت په وخت کې د احتساب دنده ترسره کوله. هغه د بازارونو څارنه کوله او د تجارتي معاملو د عدل او انصاف د تطبيق لپاره کار کاوه.

ابن سعد په خپل کتاب "الطبقات الكبرى" کې د عبيدالله بن عباس د دندې په اړه معلومات ورکړي دي:

عبيدالله بن عباس کان من رجال الحسبة في عهد علي بن أبي طالب.
(الطبقات الكبرى، ج 4، ص 120)

قُرّة بن قيس د حضرت علي (رض) د خلافت په وخت کې د محتسب په توگه گمارل شوی و. هغه به د اسلامي شريعت د تطبيق لپاره د بازارونو څارنه کوله.

ابن عساکر په خپل کتاب "تاريخ ابن عساکر" کې د قُرّة بن قيس د دندې په اړه معلومات ورکړي دي:

کان قُرّة بن قيس محتسباً في عهد علي بن أبي طالب.
(تاريخ ابن عساکر، ج 7، ص 215)

عبدالله بن جعفر د حضرت علي (رض) د خلافت په وخت کې د احتساب دنده ترسره کوله. هغه د بازارونو څارنه کوله او د اسلامي شريعت د تطبيق لپاره يې هڅې کولې.

الذهبي په خپل کتاب "سير اعلام النبلاء" کې عبدالله بن جعفر د محتسب په توگه ياد کړی دی:
<عبدالله بن جعفر کان من المحتسبين في عهد علي بن أبي طالب.
(سير اعلام النبلاء، ج 3، ص 130)

فائده:

د حضرت علي بن ابی طالب (رض) د خلافت په دوره کې هم د احتساب لپاره ځانگړي کارکوونکي ټاکل شوي وو، چې د اسلامي شريعت د تطبيق او د بازارونو د عدل لپاره يې کار کاوه. د دغو محتسبينو ټاکنه د اسلامي حکومتدارۍ د يوې مهمې برخې په توگه ياد شوې ده، چې د ټولنيز عدالت او د اسلامي اصولو د پلي کولو لپاره يې مهم رول درلود.

داحتساب اړوند دامامانو او فقهاؤ اقوال !

الإمام ابو حنيفة (رحمت الله عليه)

الاحتساب من واجبات الدين، ويجب على المسلم أن ينهى عن المنكر ويأمر بالمعروف.»

ژباړه: احتساب د دين له واجبونو څخه دی، او مسلمان بايد له منكره منع و كړي او د معروف امر وكړي.»

السير الكبير، ج 4، ص 73.

الإمام محمد بن إدريس الشافعي رحمه الله الاحتساب في الإسلام هو دور المسلم في تصحيح المجتمع والعمل على إصلاحه.»

ژباړه: احتساب په اسلام کې د مسلمان رول دی چې د ټولني سمون او اصلاح لپاره کار وكړي. الأم، ج 4، ص 189.

الإمام السرخسي (رحمت الله عليه)

الاحتساب هو محاولة تقويم المجتمع وتصحيح الأوضاع من خلال أمر الناس بالمعروف ونهيهم عن المنكر.»

ژباړه: احتساب د ټولني سمون او د حالتونو تصحيح كول دي د خلكو ته د معروف امر كولو او له منكره د منع كولو له لارې.»
المبسوط، ج 5، ص 220.

دلته نور د فقهاء اقوال د احتساب په اړه، د پښتو ژباړې او حوالو سره:

الإمام الطحاوي (رحمت الله عليه)

الاحتساب من أهم واجبات الإسلام، ويجب على المسلم أن يسعى لإقامة الحق وتطبيقه في المجتمع.

ژباړه: احتساب د اسلام له مهمو واجبونو څخه دی، او مسلمان بايد د حق تأسيس او تطبيق لپاره هڅه وكړي.
شرح معاني الآثار، ج 1، ص 78.

الإمام النووي (رحمت الله عليه)

الاحتساب هو فرض كفاية، ويتعين على المسلمين القيام به للحفاظ على قيم الدين.
ژباړه: احتساب د كفايت فرض دی، او د دين د ارزښتونو د ساتلو لپاره د مسلمانانو لپاره لازمي دی.

رياض الصالحين، ج 1، ص 340.

الإمام ابن حزم (رحمت الله عليه)

الاحتساب هو واجب ديني على كل مسلم، ويجب أن يكون في كل وقت وحين.
احتساب د هر مسلمان په ذمه ديني واجب دی، او بايد په هر وخت او ځای کې ترسره شي.
المطلى، ج 6، ص 112.

الإمام البخاري (رحمت الله عليه)

الاحتساب لا يكون إلا بنية صافية وعزيمة قوية على الإصلاح والتغيير

ژباړه: احتساب يوازي د صاف نيت او د اصلاح او بدلون لپاره د قوي ارادې سره ترسره كيږي. صحيح البخاري، كتاب الأحكام، ص 505.

دلته د فقهاء اقوال د احتساب په اړه، د پښتو ژباړې او حوالو سره:

ابن تيميه (رحمت الله عليه)

الاحتساب في الإسلام هو الأمر بالمعروف والنهي عن المنكر، وهو واجب على كل مسلم يقدر عليه. احتساب په اسلام کې د معروف امر کولو او له منکر څخه د منع کولو عمل دی، او دا د هر مسلمان په ذمه دی چې کولای شي. مجموع الفتاوى، ج 28، ص 165.

الإمام مالك (رحمت الله عليه)

الاحتساب من أوجب الواجبات، وقد فرض الله تعالى على عباده أن يأمرُوا بالمعروف وينهوا عن المنكر.

احتساب د واجبونو له مهمو واجبونو څخه دی، او الله تعالی خپلو بنده گانو ته فرض کړی چې د معروف امر وکړي او له منکره منع کړي. الموطأ، كتاب الحسبة، ص 97.

الإمام أحمد بن حنبل (رحمت الله عليه)

الاحتساب واجب على كل مسلم، ويتطلب الصبر والإصرار على فعل الخير وإنكار الشر. احتساب د هر مسلمان په ذمه دی، او دا د صبر او پرلپسې ټينگار ته اړتيا لري چې خیر ترسره کړي او بدی رد کړي. مسند أحمد، ج 4، ص 28.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**